

Obsah

Předmluva k českému vydání	9
Počátek	41
Úvod	44
Dada je víc než dada	51
Dada proti výmarskému duchu	59
Dadaistický manifest	63
Pamflet proti výmarskému životnímu postoji	68
Nové malířství a fotomontáž	75
Syntetické kino malířství	76
Fonetická báseň	91
Manifest zvukového řádu	105
Dvě osobnosti Dada: Huelsenbeck a Baader	109
Dada manifesto 1949	111
Činnost Dada	123
PRÉzentismus	131
Nejsme fotografové	134
Manifest PRÉzentismu proti průměrnosti teutonské duše	135
Nemožnost možného	143
Vítězství, triumf, tabák a fazole!	143
Antidada a Merz	149
Neo-dadaistická revue	169
Letí chroust!	175
Epilog	183

Druhá část	191
Šest večerů a odpolední berlínského Klubu Dada 1918–1919	191
Rok I světového míru. Pohled dada	196
Co je dadaismus a o co mu v Německu jde?	198
Objektivní úvahy o roli dadaismu	200
Výzva k elementárnímu umění	205
PIN	206
Poezie	207
Dadasofie	209
Hle, dada vylézá ze stínu	210
Dadadégie	212
Berlínský Klub Dada 1918–1921	213
Revue <i>Der Dada</i> I	215
Materiál-koláže	217
Výběrová bibliografie z díla Raoula Hausmanna	223
Díla o Raoulu Hausmannovi	224
Katalogy	225
Zvláštní čísla časopisů	227
Korespondence	227
Knižní kapitoly o Raoulu Hausmannovi	228
Publikace textů Raoula Hausmanna v soudobých periodických	229
Nahrávky	229
Autobiografie	231
Chronologie	233
Seznam reprodukcí	240
Jmenný rejstřík	243

Dvě osobnosti Dada: Huelsenbeck a Baader

Rozhodně nechci dělat z dadaistů anděly. K smíchu mi jsou všechna ta sentimentální prohlášení à la Huelsenbeck, podle kterých bylo tenkrát všechno báječné... a nekonfliktní! Ve svém textu z roku 1920 *Dada vpřed* Huelsenbeck píše, že intelektuálové seděli v kavárně a diskutovali o tom, že by mohli být nebo se stát lumpy či zločinci, ale dadaisté přirozeně nevysedávali stále a jenom v kavárnách a nestávali se z nich zločinci. To je k smíchu! Milý Richard nikdy nic zlého neprovedl a zkrátka a dobře sedával každý večer v Café des Westens, kam jsme přitom já a Baader chodili jen zřídka.

Ovšem onen romantismus zločinu, prosazovaný zejména Ferdinandem Hardekopfem a v Curychu pak Walterem Sernerem či Francisem Picabiou, byl pouhou platonickou hrou slov; až tedy na Franze Junga, který skutečně prováděl nekalé kousky či k nim své stoupence naváděl. Pravá ani falešná kriminalita ovšem nikdy nezajímala ani Baadera, ani Schwitterse, ani mě, natož pak Balla s Arpem. Zatímco ostatní se skrývali za svou bezstarostnost, naše zájmy byly úplně jiného řádu. Huelsenbeck tvrdil, nebo se snažil tvrdit, že jeho vzorem je prý slavný rumunský lotr Manulescu, ale já mu to ani na vteřinu nevěřil. Tahle proklamace byla jen jedním z jeho vrtochů.

Co mě ovšem bavilo a co mi přišlo báječné, byly například činy obuvníka z Kopníku, ona jeho demonstrativní schopnost dokázat za pomoci vojenských atributů donutit obyčejné lidičky dělat nejneuvěřitelnější vylomeniny. Nejednalo se přitom

o žádné gangsterství, které je kolem a kolem projevem maloměšťáctví. Když se špatně oholený obuvník z Kopníku ve starých civilních kalhotách, ale v důstojnickém kabátě, vojenské čepici a s šavlí v ruce domáhá vojenské jednotky, dostane ji a vydává se s ní na radnici v Kopníku, kde si od starosty nechá vydat městskou kasu – to je tak homérsky krásné! Kdyby Jung nechával své přívržence páchat takovéto sviňárničky a zacházel s nimi jako s loutkami mířícími do vězení – ale co už – tak to není. Je tu jistý rozdíl a fantaskně pseudologická výmluva a takové to „musíte to pochopit“ už nikoho neohromí. Ani ty největší lumpárny (a Jung takové na svědomí má) totiž nejsou důkazem odvahy či „nové morálky“. Ať tak či onak, náš milý Huelsenbeck zkrátka nikdy žádný gangster nebyl.

Znovu opakuji, malichernosti pro mě nikdy nebyly důkazem inteligence.

Vraťme se ovšem k Huelsenbeckovi a jeho *Dada vpřed*. V té době vyčítal ostatním, že nejsou političtí. „Dada je politické,“ říkal. Byla to přirozeně stejná fraška jako jeho flirtování

s pasáky, prostitutkami, kriminálníky a podobně. Na Tzaru zase útočil kvůli jeho příklonu k abstraktnímu umění. (Přitom dnes se role obrátily!)

Huelsenbeck ve svém manifestu napsaném roku 1949 – ale který nevyšel ve velké newyorské publikaci páně Motherwella vydané u Wittenborna&Schulze, neboť si to Tzara nepřál – vysvětluje, jaký smysl všechno tohle předvádění mělo.²³ Zde, prosím, několik pasáží z Huelsenbeckova manifestu:

Dada manifesto 1949

„Signatáři tohoto manifestu si jsou vědomi, že nedávné jedovaté útoky proti modernímu umění nejsou dílem náhody. Sama urputnost těchto útoků má přímou souvislost s celosvětovým šířením totalitních idejí, které se nijak netají svým nepřátelským postojem k umění, ani touhou ponížít umění na úroveň sladkobolné ilustrace.

23 *Dada Manifesto 1949* (New York, Wittenborn, 1951) Malíř Robert Motherwell začal v New Yorku vydávat edici Dokumenty moderního umění. Prvním svazkem byly Apollinairovy *Estetické meditace*, následovaly spisy Mondrianovy, Kandinského, Arpa (*On my Way*) a také Moholyho-Nagye (*The New Vision*) a Richarda Huelsenbecka (*Memoirs of a Dada Drummer*). Robert Motherwell sám pro Medici připravil historickou antologii *The Dada Painters and Poets* (1951), která byla po dlouhou dobu zcela výjimečným dílem, a to i ve francouzském jazykovém prostředí.

Při této příležitosti nechal vydavatel Wittenborn vytisknout na volný list manifest *Dada Manifesto 1949*, napsaný Huelsenbeckem o dva roky dříve a který Motherwell původně zamýšlel vydat v rámci této publikace. Tzara ovšem tento Huelsenbeckův příspěvek nedocenil, a to zřejmě i proto, že dotyčný si v textu opětovně nárokoval volbu slova dada a vyjádřil proto přání, aby byly tyto texty z Motherwellovy publikace vyňaty. Marcel Duchamp diplomaticky navrhl, že přeloží jeden z Tzarových textů (*An Introduction to Dada*), který vyjde jako samostatný leták zároveň s Huelsenbeckovým manifestem a Motherwellovou knihou. Jako doplněk k polemice o původu onoho slova dodejme, že s ohledem na Tzarovo mlčení se nikdo z dadaistů pod Huelsenbeckův manifest nepodepsal a ten tak vyšel pouze pod jeho jménem.

Signatáři tohoto manifestu nejsou politickými mysliteli, ale zastupují umělecké prostředí, věří, že mají co smysuplného říct, a to na základě individuálně prožitého dobrodružství, jež v nich zanechalo dlouhodobé dojmy. Tato událost – dadaismus – se odehrála před spoustou let, ale je stále ještě příliš brzy na to předvídat její dopady.

Dadaismus byl založen v roce 1916 v Curychu. Hnutí jako takové následovalo cestu všech ostatních. Jeho principy jsou naopak stále živé a prokázaly svou vitalitu, byť mnozí z jeho zakladatelů a přidružených členů jsou již mrtví. Tato podivná a překvapivá životnost vedla signatáře tohoto manifestu k přesvědčení, že díky dobrodružství dada a jeho prvotnímu tvůrčímu principu, a dalším podobným, se jim dostalo výjimečné prozíravosti v otázkách moderního umění. Podobně jako tvůrčí princip dada přežil samotné hnutí dada, i my jsme se dostali do stádia, kdy sami soudíme samotný dadaismus.

Čím více o tom přemýšlíme, tím více se zdá zjevné, že dadaismem rozvinutý tvůrčí princip je totožný s principem moderního umění. Dadaismus a moderní umění jsou ve svých základních existenčních podmínkách totožné a logicky pak též nepochopení vůči modernímu umění je totožné s tím, jež pronásledovalo dadaismus od jeho počátků v roce 1916.

Aby přešli jakémukoli nedorozumění chtěli by signatáři tohoto manifestu dát najevo, že tento dokument není vyznáním starého hříšníka, jenž přijal principy křesťanského mládí; nelze jej ani směřovat s prohlášením dámy lehkých mravů, která se na konci své kariéry přihlásí k viktoriánským ctnostem.

Tento manifest je spíše svobodnou deklarací lidí, kteří uznali nezbytnost konstruktivního pokroku a kteří ke své velké radosti zjistili, že se od tohoto směřování nikdy příliš neodchýlili. Při nejhorším by se dalo říci, že se svět dostal

do smutné slepé uličky, pokud už i sami dadaisté považují za nezbytné zdůrazňovat pozitivní a konstruktivní stránky svého směřování a svých principů.

Ale podívejme se u dadaismu na položky na straně *dal*. Ve sloupci výdajů se nejprve nachází nezpochybnitelný fakt, že dadaismus se stal otcem a praotcem mnoha uměleckých a filozofických směrů: mohli bychom jít tak daleko, že prohlásíme, že dadaismu přišel s životní doktrínou, kterou vyjádřil takto: cestu k sobě najdeme tak, že dosáhneme ultima Thule odmítnutí sebe sama. Surrealistické hnutí založené André Bretonem (jehož texty bychom měli znovu přečíst právě z tohoto úhlu pohledu) bylo odnoží dadaismu. Surrealismu se podařilo vytvořit uměleckou školu v duchovních intencích dadaismu. Bojoval za magický realismus, který jsme jako první objevili my dadaisté v našich konstrukcích, kolážích, textech a tancích v *Kabaretu Voltaire*.

Podobně jako filozofické ozvuky dadaismu představují pozitivní odpověď na dlouhou řadu reakcí negativistických, neurotických a agresivních, je sám dadaismus koncem a odmítnutím všeho, co řekli Rimbaudové, Strindbergové, Ibsenové, Nietzscheové a jiní.

Dadaismus nevědomky, či jen napůl vědomě, předběhнул přístupy, které se následně staly zcela běžnými, jako například Sartrův existencialismus. Není náhodou, že se Sartrovi říká *nové dada*. Ale my jsme přesvědčeni, že mezi dadaismem a existencialismem je zásadní rozdíl. Existencialismus je ve své podstatě negativistický, zatímco dada si svou hlubokou beznaděj prožilo, umělecky vyjádřilo a v této „tvořivé sounáležitosti“ našlo svou vlastní terapii...

Síla a jednotnost dadaistického přístupu signatářům tohoto manifestu usnadňuje následující prohlášení: odsuzují využívání umění jako nástroje propagandy. Umění je duchovní a hlavním znakem ducha je svoboda. Tvořivé vyjádření je skutečným vyjádřením lidské osobnosti, je

totožné se silou božího stvoření. A nechat umění podléhat státu je rouháním, stejně jako nutit je ilustrovat špatně pochopené politické teorie.

Umění je duch a jako takové nemůže vyznávat žádného boha, ani aristokracii, ani proletariát. Může se sklonit jen před jediným pánem, Velkým duchem světa.“²⁴

Takže co teď? Přesně takhle to napsal Tzara v roce 1919: *Život a Umění JEDNO jsou*. (A nechává přitom stranou tuto „myšlenku“ Ludwiga Rubinera: že totiž každé lidské konání, ať umělecké či politické, je falešné.)

Tzara, což je typické, odpověděl na Huelsenbeckův manifest z roku 1949 svým dada manifestem, v němž zopakoval téměř přesně to, co Huelsenbeck napsal, pouze s tím rozdílem, že ve svém seznamu pravých dada průkopníků ve Francii nezmínil ani Balla, ani Huelsenbecka. Dada se ve skutečnosti zrodilo o čtyři roky dříve a nevymyslel a nezaložil ho Tzara „úplně sám“.²⁵

Jak zapomnětliví ti muži jsou! Překvapivě zní i následující Huelsenbeckovy řádky otištěné ve středu 3. listopadu 1954 v *Die Neue Zeitung*:

„Život je Život a má, jak už dnes vím (v dadaistických časech jsem to ještě nevěděl), zcela odlišnou existenciální podstatu než umění, které nepracuje se životem, ale se symbolem života. Jinými slovy řečeno, umění je schopnost, jíž disponují výjimeční lidé a jež jim umožňuje vyjadřovat se prostřednictvím symbolů života pro blaho své i svého společenství.“

24 Hausmann zde vybírá to nejlepší z Huelsenbeckova manifestu a opomíjí jungovskou odbočku k newyorskému psychiatrovi Hülbeckovi. Rovněž nezachází do sporů s Tzarou, který tento „ultimátní manifest Dada“ znechtěl tak, že se pod něj nakonec nikdo nepodepsal.

25 Tzara ovšem ve skutečnosti nikdy nic takového netvrdil, ba naopak.

To byl tedy příběh Huelsenbeckův. Co říct o tom Baaderově? Johannes Baader se narodil 22. června 1876 ve Stuttgartu, byl to bystrý monomaniak a pseudologik, jenž se celý svůj život považoval za „Ježíše Krista navrátivšího se z nebeských oblaků“. To mělo sloužit jako námitka proti omezeným a méně nadaným lidem – ale já ho uznával jako člověka schopného, pokud šlo o nějakou myšlenku, prorazit „hlavou skrz zed“, jak se říká. Baader byl člověkem, jakého dada potřebovalo, a to díky jeho přirozené neskutečnosti, která ovšem byla úzce propojena s výjimečně praktickým uvažováním. V roce 1917 přišel Baader s nápadem kandidovat v Saarbrückenu na poslanecký post do Reichstagu, aby tam mohl představit naše myšlenky. Přirozeně ho ne zvolili, ale projekt to byl zcela novátorský a v podstatě už velmi dadaistický.

V červnu téhož roku jsme si já, Franz Jung a Baader uvědomili, že mlčenlivou otupělostí davu je třeba otrást. Franz Jung vydal rozkaz, já měl vymyslet strategii. Říkal jsem si, že proti této podvolenosti bude třeba zasadit rázný úder. Moje psychologie byla následující: každá lidská bytost je kompromisem mezi vlastní vůlí a autoritou druhého, tudíž je třeba autoritu druhého podrobit vůli jedince.

Odjeli jsme s Baaderem do polí v okolí Südende, kde jsem mu řekl: tohle všechno bude tvoje, pokud uděláš, co ti řeknu. Brunšvický biskup tě neuznal jako Ježíše Krista a tys mu na oplátku zhanobil oltář v kostele, to ale není odplata. Chci, aby ses povznesl nad úroveň lidí. Každý má právo být bohem. Ode dneška se stáváš prezidentem Společnosti anonymních Kristů a můžeš verbovat další členy. Musíš každého přesvědčit, že i on, bude-li chtít, může být Kristem, když tvému spolku zaplatí padesát marek. Jako člen našeho spolku pak už nebude podléhat autoritě času a bude automaticky navždy zproštěn vojenské služby. Na sobě budeš mít purpurový plášť a my ti na Potsdamerplatzu zorganizujeme procesí jako v Echternachu. A předtím zaplavím Berlín texty z Bible. Na všech sloupech s plakáty se lidi dočtou: *Všichni, kdo meč berou, mečem padnou.*

Baader byl jednoznačně pro. Ale Jung včas nedodal peníze, které nám slíbil. Takže procesí se nekonalo.

Toto se odehrálo v době, kdy se Richard Huelsenbeck vrátil z Curychu. A přivezl s sebou ono magické slovo, které podle nás označovalo vše a posloužilo jako krytí a záminka pro naše plány a záměry: slovo DADA.

Nespočetnými Baaderovými nápady a ztřeštěnostmi bychom snadno zaplnili celou knihu. Je proto zcela přirozené, že se do dada a jeho surreálných možností vrhnul s nepopsatelným zápallem. Po prvním velkém dada večeru konaném v Sécession v dubnu 1918 Huelsenbeck na jistou chvíli zmizel a celých devět měsíců jsem hnutí dada podporoval já s Baaderem: den co den jsme vymýšleli nové a nové blbosti, psali jsme je po nocích na stroji a ráno před šestou jsme je nosili do redakcí, aby v poledne mohly vyjít; hlavně v *B. Z. an Mittag*.

Zde je pár našich nejlepších nápadů, které jsme s Baaderem vymysleli: *Dadaisté požadují Nobelovu cenu. Dadaisté kandidují za liberály. Ministr Scheidemann je členem dada.* (To byl premiér sociálně-demokratické vlády.) Největší dojem ovšem udělalo: *Lidé jsou andělé a žijí na nebesích.* Většinou byly tyto texty tištěny bez jakéhokoli dalšího komentáře. Výstřižky z dobových novin se ovšem ztratily.

Kdo z dadaistů by ovšem mohl udělat dada lepší reklamu než Baader? Sám dostal přezdívku Ober-Dada (vrchní dada), zatímco já byl pouhý Dadasof, Huelsenbeck Welt-Dada (světový dada), Heartfield pak dada montér a Grosz maršál dada, což všechno byly, jak vidno, posty o poznání nižší!

V neděli 17. listopadu 1918 zašel Baader do hlavního berlínského kostela a když kněz Dryander začínal své kázání, přerušil ho výkřikem: „Na okamžik! Zajímalo by mě, co pro vás znamená Ježíš Kristus? Podle mě je vám úplně buřt,“ což v němčině vyznívalo velmi vulgárně.²⁶ Vzbudilo to velký roz-

26 Přesná citace Baaderova německého komentáře zní: „Einen Augenblick: Ich frage Sie, was ist Ihnen Jesus Christus? Er ist Ihnen Wurst...“ O incidentu

ruch. Baader byl zatčen a chtěli ho obvinít z rouhání vůči Bohu, ale protože s sebou měl rukopis svého kázání, v němž hovořil o tom, že křesťanství dnes už nerespektuje slovo Kristovo, nic proti němu nezmohli.

Všechny noviny se o té události přirozeně dopodrobna rozepisovaly.

O rok později se vydal do Lidového parlamentu ve Výmaru a předem si nechal vytisknout letáky *Zelená mrtvola na bílém dada koni*, v nichž se psalo, že nechá shromáždění vyhodit do povětří a že německý lid si žádá vrchního dada Baadera za prezidenta Německa. Ve správnou chvíli rozhodil letáky mezi shromážděné davy pod tribunou, což způsobilo spíše zmatek. Jeho leták: REFERENDUM byl formulován takto: „Souhlasí německý lid, aby byla moc svěřena do rukou vrchního dada? Pokud hlasování dopadne kladně, zajistí Baader pořádek, svobodu a chléb... Chceme Výmar vyhodit do povětří, Berlín je město dada!“ Rozumí se samo sebou, že o události referovaly všechny noviny.

Při některých příležitostech se mi s ním báječně spolupracovalo.

„Dnes je sté výročí narození Gottfrieda Kellera,“ řekl mi Baader zničehonic jednoho večera v létě 1918. Byli jsme zrovna uprostřed Rheinstraße ve Friedenau, nad námi oranžové nebe, lehký soumrak se snášel na širokou ulici lemovanou vysokými budovami; mezi dvěma pruhy trávníku, pod zelenajícími se stromy, se šinula tramvaj.

Okamžitě mě to nadchlo.

„Máš s sebou něco od Kellera?“

referovaly všechny noviny. Baader na to reagoval v *Berliner Tageblatt*: „Slova, která jsem včera pronesl, měla naprosto jiný význam, než se vám dnes snaží *Berliner Morgenzeitung* namluvit, což je ale zjevné každému, kdo si přečte text mého prohlášení, které je vám zde k dispozici. Další novinové komentáře, které hovoří o tom, že se jednalo o duševně chorého jedince, zase podle mého názoru jasně ukazují, k jakým prostředkům se dnes sahá vždy, když se nějaký člověk stane pro někoho nepohodlným.“